

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СОКУР СТАНІСЛАВ ПЕТРОВИЧ

УДК 327:328.184]061.1ЄС

ЛОБІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЄС
23.00.04 – політичні проблеми міжнародних
систем та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
МАТВИЄНКО Віктор Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
завідувач кафедри міжнародних організацій
та дипломатичної служби

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ПЛЯЄВ Ігор Славович,
ПАТ Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом», професор кафедри міжнародних
відносин і міжнародної інформації

кандидат політичних наук, старший
науковий співробітник
ВРАДІЙ Олексій Сергійович,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
НАН України», старший науковий співробітник
відділу теорії та методології всесвітньої історії

Захист дисертації відбудеться «30» травня 2016 року о 14:00 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 26.001.29 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова 36/1.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 010601, м. Київ, вул. Володимирська 58, к.12.

Автореферат розісланий «19» квітня 2016 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Н. Б. Белоусова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми зумовлена однією з сучасних тенденцій в міжнародних відносинах – розвитком практики лобізму. Сьогодні суб'єкти лобістської діяльності стали невід'ємною частиною процесів прийняття рішень, починаючи з місцевого рівня та рівня окремих країн і завершуючи рівнем міжнародно-політичних союзів та глобальним рівнем. Відповідно до доповіді ООН «На шляху до відповідального лобіювання» в світі ведуть свою діяльність близько ста тисяч лобістів, п'ятнадцять тисяч з яких у Брюсселі, а сімнадцять тисяч у Вашингтоні. Все частіше прослідковуються активні намагання здійснювати лобістський вплив на міжнародні організації такі як СОТ та інші, на учасників самітів Великої сімки, на інституції Європейського Союзу та на окремі країни.

Лобіювання інтересів є реальністю для всього сучасного світу. В той час як експертна інформація, що отримується від суб'єктів лобістської діяльності приносить багато користі при прийнятті рішень, в світі також спостерігається надмірний небажаний вплив лобістів, який може шкодити публічним інтересам. За цих обставин лобістська діяльність вже ставала предметом вивчення і рекомендацій трьох доповідей «Лобісти, уряди, та суспільна довіра» ОЕСР, до якої входять багато країн-членів Європейського Союзу.

За останні кілька десятиліть лобізм став невід'ємною частиною прийняття рішень як на національному рівні, так і на рівні інституцій ЄС. Лобізм безпосередньо пов'язаний з принципами транспарентності, що були задекларовані у Білій Книзі ефективного управління ЄС та є основою Стратегії покращення регулювання ЄС. На європейському континенті саме Брюссель сьогодні є місцем, де приймається більшість обов'язкових рішень, що впливають на всі країни-члени ЄС, разом з їх групами інтересів та громадянами. Країни-члени, за умови делегування своїх формальних повноважень до інституцій ЄС, мають також захищати як свої інтереси, так і групи інтересів. Не залишаються осторонь і треті держави, що використовують усі існуючі важелі впливу, аби тільки рішення Європейського Союзу приймалися на їх користь, або не приймалися взагалі.

У низці країн Європейського Союзу лобіювання прийняте суспільством та існує чітка тенденція до інституціоналізації лобіювання. Тому актуальними є оцінка сьогоденного рівня інституціоналізації лобістської діяльності та виокремлення особливостей лобіювання на національному рівні, що в свою чергу визначає необхідність дослідження всіх важелів впливу, які існують на національному рівні в ЄС. Відповідно важливим є аналіз організаційної структури та особливостей функціонування наднаціональних та міжурядових інституцій ЄС. У той же час, актуальним є також виявлення умов, за яких з'являється можливість отримати доступ до інституції та, зрештою, у чому полягає взаємозалежність рівня країн-членів та рівня інституцій ЄС.

Європейський Союз є впливовим міжнародним гравцем, а рішення, які він приймає можуть впливати на міжнародно-політичну ситуацію у будь-якому куточку світу. Таким чином, рівень інституцій ЄС стає об'єктом для здійснення лобістської діяльності, яка досить часто реалізується у поєднанні з лобіюванням на рівні країн-

членів ЄС. Саме тому проблематика лобістської діяльності в Європейському Союзі в умовах постійного зіткнення інтересів як внутрішніх, так і зовнішніх, потребує ґрунтового дослідження і має істотне наукове й практичне значення для політології міжнародних відносин.

Аналіз лобістської діяльності як на рівні країн-членів, так і на рівні інституцій, потрібен також для окреслення практичних рекомендацій для українських суб'єктів лобістської діяльності на європейському напрямі діяльності, задля подальшого використання результатів дослідження в процесі інтенсифікації формальної та неформальної співпраці України з ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Наукове дослідження виконано в межах комплексної програми науково-дослідних робіт Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку світових процесів глобалізації» (затвердженої на Вченій раді Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 20 червня 2011 року, протокол № 13) та науково-дослідної теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 0111U07054 «Україна в міжнародних інтеграційних процесах» (зокрема її підрозділу 1 «Україна в сучасних політичних та безпекових процесах»).

Мета і завдання дослідження визначені, виходячи з науково-теоретичної й практичної актуальності та стану фахового розроблення проблематики, її політичної ваги. Оскільки у вітчизняній і зарубіжній політології міжнародних відносин зазначена тема дисертації комплексно не розглядалася, здобувач поставив за мету здійснити дослідження лобістської діяльності через різноманіття форм взаємодії її суб'єктів і повноважних владних інститутів на рівні країн-членів та на рівні інституцій ЄС. Реалізація цієї мети обумовлює необхідність вирішення наступних завдань:

- визначити теоретичні засади лобістської діяльності в ЄС;
- дослідити взаємозалежність національного рівня та рівня інституцій в ЄС при здійсненні лобістської діяльності;
- визначити ступінь відкритості та закритості інституцій та органів Європейського Союзу для суб'єктів лобістської діяльності;
- дослідити процес інституціоналізації лобістської діяльності в країнах-членах Європейського Союзу;
- висвітлити особливості здійснення лобістської діяльності в країнах-членах Європейського Союзу;
- проаналізувати практику лобістської діяльності на національному рівні та на рівні інституцій ЄС з точки зору використання їх досвіду Україною.

Об'єктом дослідження є механізми функціонування інституцій Європейського Союзу.

Предметом дослідження є лобістська діяльність в Європейському Союзі.

Методи дослідження визначені специфікою об'єкта й предмета дослідження, метою й завданнями дисертації. До методології, використаної в дослідженні, передусім слід віднести загальнонаукові методи, а саме: компаративний, структурно-функціональний, політико-системний, хронологічний.

Компаративний метод у дослідженні надав можливість дослідити рівень врегулювання лобістської діяльності в країнах-членах Європейського Союзу та визначити особливості лобістської діяльності на рівні інституцій та органів ЄС, а саме щодо Європейської Комісії, Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради Європейського Союзу, Єдиного економічного та соціального комітету, Суду Європейського Союзу, Європейської служби зовнішніх справ.

Структурно-функціональний метод надав можливість визначити місце і роль лобіювання в системі взаємовідносин об'єктів та суб'єктів лобістської діяльності. Системний аналіз дозволив пояснити особливості здійснення лобістської діяльності як на рівні країн-членів, так і на рівні інституцій ЄС в контексті прийняття, зміни або відміни рішень повноважними органами чи інституціями. У рамках політико-системного підходу продемонстрована взаємозалежність суб'єктів, об'єктів, алгоритму, техніки та тактики, стратегії, якості та ефективності, ресурсозабезпеченості та інтересу на основі існуючих закономірностей у зв'язках між ними як елементами даної системи.

Серед прикладних методів дослідження варто зазначити також екстраполяцію й аналіз тенденцій врегулювання лобістської діяльності в окремих державах. Метод екстраполяції дозволив перенести окремі характеристики здійснення лобістської діяльності в певних країнах та щодо певних інституцій за умови схожості системних параметрів у першому і другому випадках. Наприклад, дослідження рівня регулювання лобістської діяльності в окремих країнах надало можливість вивести певні закономірності лобістської діяльності щодо законодавчої, виконавчої та судової гілок влади в країнах-членах ЄС.

Застосування ж івент-аналізу й критичне осмислення тексту під час роботи з документальними джерелами – матеріалами органів влади, офіційних документів інституцій ЄС, дослідженнями провідних лобістських компаній тощо, дозволило забезпечити наукову об'єктивність та достовірність результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автор дисертації на основі залучення та комплексного аналізу широкого кола джерел, значна частина яких раніше не була об'єктом спеціального наукового вивчення, здійснив цілісне й всебічне дослідження процесу здійснення лобістської діяльності на рівні країн-членів і на рівні інституцій ЄС.

Основними положеннями, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є такі:

Вперше:

1. Встановлено, що функціональні особливості інституцій та дорадчих органів ЄС сприяють розгортанню практики міжнародно-політичного лобіювання в ЄС та спонукають до здійснення лобістської діяльності щодо них і це призводить до інституціоналізації лобіювання в межах Європейського Союзу.

2. Встановлено рівень інституціоналізації лобістської діяльності в усіх країнах-членах ЄС, відповідно до якого країни-члени ЄС розподіляються на країни, де лобістська діяльність є інституціоналізованою, країни із перехідним рівнем інституціоналізації та країни, де існує лише тенденція до інституціоналізації.

3. Визначено, що при здійсненні лобістської діяльності на національному рівні існує ряд особливостей, притаманних лише цьому рівню в рамках ЄС, які

полягають у нерівномірності лобіювання трьохгілкової системи влади в країнах ЄС, залежності форми лобістської діяльності від державного устрою країн-членів ЄС, можливості уникнення політичними партіями країн-членів обмежень щодо фінансування при здійсненні лобіювання щодо них міжнародно-політичними акторами, досягненні балансу між зацікавленими суб'єктами лобіювання та у залученні засобів масової інформації до процесу лобіювання з метою впливу на громадську думку.

Поглиблено:

4. Дослідження лобіювання суб'єктами щодо наднаціональних та міжурядових інституцій ЄС згідно повноважень, організаційної структури та особливостей їх функціонування, що дало змогу встановити ступінь відкритості чи закритості інституцій та органів ЄС по відношенню до суб'єктів лобіювання.

5. Аналіз теоретичних засад дослідження лобіювання, включно з основними елементами здійснення лобістської діяльності в ЄС, за рахунок яких постійно здійснюється вплив на прийняття рішень в ЄС як на національному, так і на рівні інституцій ЄС.

6. На основі вивчення європейського досвіду встановлено механізм можливого лобіювання Україною як на рівні інституцій ЄС, так і на рівні країн-членів ЄС в частині прийняття зовнішньополітичних рішень інституціями ЄС.

Набуло подальшого розвитку:

7. Положення, що сьогодні інституціоналізація лобістської діяльності відбувається нерівномірно в країнах-членах ЄС;

8. Міркування, що при здійсненні лобістської діяльності з міжнародно-політичним характером на рівні наднаціональних та міжурядових інституцій ЄС, як правило, відбувається залучення рівня країн-членів ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення й висновки дисертації дають можливість поглибити наукові знання про здійснення лобістської діяльності в Європейському Союзі.

Висновки й рекомендації можуть також бути використані в навчальному процесі вищих навчальних закладів при розробці навчальних програм з лобістської діяльності і діяльності недержавних організацій, законодавчого регулювання лобістської діяльності тощо.

Окрім цього, висновки дослідження можуть бути задіяні фахівцями МЗС України й спеціалістами інших державних установ, науково-дослідних інститутів та центрів у практичній діяльності по захисту національних інтересів України в рамках Європейського Союзу.

Апробація результатів дослідження. Головні висновки й тези дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, також були викладені автором у доповідях на десятій міжнародній науковій конференції «Європейські прикладні науки: сучасні підходи у наукових дослідженнях» у м. Штутгарт (Німеччина) (10th International Scientific Conference “European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих

вчених «Шевченківська весна - 2010» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 25 березня 2010 р).

Публікації. Основні положення дисертації відображено в 6 наукових працях загальним обсягом 4,26 д. а., з яких 5 наукових праць у фахових виданнях (3,06 д. а.), які визнані МОН України фаховими, у 1 іноземній статті (0,5 д. а.) та у 2 матеріалах апробаційного характеру (0,7 д. а.).

Структура і обсяг роботи обумовлені визначеними метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел (397 найменування англійською, французькою, українською, російською мовами на 41 сторінці). Загальний обсяг дисертації складає 216 сторінок, з них обсяг основного тексту – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, описано наукове значення роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, викладено обрані методи дослідження, визначено ступінь новизни та практичне значення одержаних результатів, подано інформацію щодо апробації роботи та наукових публікацій, описано структуру дисертації.

У *першому розділі – «Концептуально-теоретичні засади й джерельна база дослідження»* - обґрунтовано концептуальні засади дослідження, визначено теоретичне підґрунтя лобістської діяльності включно з характеристикою основних елементів такої діяльності, проаналізовано основні джерела і література, що присвячені проблематиці лобістської діяльності на рівні інституцій ЄС та на рівні країн-членів ЄС.

Розглядаючи концептуально-теоретичні засади лобістської діяльності в Європейському Союзі, автор досліджує ЄС у якості унікального політичного об'єднання країн Старого Світу та світового гравця в сучасній системі міжнародних відносин. Структура Євросоюзу побудована таким чином, що задіяння рівня країн-членів залишається життєво необхідним в процесі прийняття рішень, хоча країни-члени не мають монополії на прийняття рішень. Замість цього відповідальність за прийняття рішень покладена на багатьох акторів як на рівні країн-членів, так і на рівні інституцій Європейського Союзу, включно із суб'єктами лобістської діяльності. Неоднорідність та різноманітність суб'єктів лобістської діяльності в ЄС у результаті призводить до утворення складних взаємозв'язків між ними на рівні країн-членів, так і на рівні інституцій. Водночас, лобістська діяльність в ЄС розглядається здобувачем як міжнародно-політичний процес, що охоплює рівень країн-членів ЄС та рівень інституцій ЄС.

У цьому аспекті узагальнено концептуальні підходи до дослідження проблем представництва інтересів в рамках Європейського Союзу. Так, представництво інтересів як окрема категорія досліджується в рамках концепції «груп інтересів». Процес інтеграції групових мотивів і цілей відбувається за допомогою конкуренції та змагань, які можуть набувати конфліктних форм. Концепція «економічної дипломатії» передбачає дослідження суб'єктів лобістської діяльності в контексті

інтенсифікації економічних зв'язків та прямої участі дипломатичного корпусу країн у здійсненні лобістської діяльності. Суб'єкти лобістської діяльності використовують широкі можливості державних представників за кордоном для лобіювання своїх інтересів. Концепція «багатоканальної дипломатії» так само визнає суб'єктів лобістської діяльності як сучасних акторів міжнародних відносин, а концепція «парадипломатії» говорить про необхідність розширення «списку» визнаних суб'єктів міжнародних відносин. Така ж думка демонструється в концепції «міжнародного лобізму», що підтверджує унікальну роль новітніх суб'єктів міжнародних відносин у світовій політиці. У той же час «міжнародним лобізмом» є підтримання існуючого статус-кво у міжнародній політиці й має доволі широкий характер. Цей вид лобізму сфокусований на прийнятті та підтримці глобальних рішень універсальними, інституціонально-груповими та індивідуально-груповими об'єднаннями.

Досліджуючи лобістську діяльність на національному рівні в ЄС, автор також спирався на концепції «плюралізму» та «неокорпоративізму». В рамках «плюралістичної» концепції демократія розглядається як конкурентне середовище, на якому діють змагальні закони. Інтереси можуть представлятися політичними партіями, окремими особами та групами інтересу, що перебувають у змагальному становищі за певні сфери. Відповідно до плюралістичних поглядів монополізація впливу на прийняття рішень неможлива, а всі суб'єкти лобістської діяльності дотримуються демократичних засад. Головним компонентом «неокорпоративізму» є те, що повноважні органи надають певну монополію на представництво в обмін на співпрацю у розробленні політики стосовно того чи іншого питання. Основною характеристикою цього процесу є високий ступінь кооперації між суб'єктами лобістської діяльності, що не обмежується лише консультаційними функціями. Суб'єктами лобістської діяльності можуть виступати найрізноманітніші структури, що мають на меті забезпечення посередництва інтересів і не мають претензій на політичну владу. Неокорпоративізм не претендує на підміну інституційних механізмів парламентського і партійного правління, але одночасно сприяє більшій інтегрованості політичної системи. Хоча плюралістична та неокорпоративістська концепції визначають різні варіанти та моделі взаємодії суб'єктів лобістської діяльності та держав, їх не можна розглядати у якості різних або взаємовиключаючих один одного. Якщо неокорпоративістська модель є обмеженою сферою взаємодії суб'єктів лобістської діяльності та держави, то плюралістична модель поширюється на всю сферу взаємодії держави та суспільства.

Теоретичне підґрунтя дослідження встановлюється з огляду на структурованість сучасного лобіювання в Європейському Союзі, де наявне чітке розмежування елементів лобістської діяльності. Лобіювання в рамках ЄС має свою специфіку, яка полягає у тому, що на початку процесу лобістської діяльності існує певна кількість суб'єктів з їх інтересами, які потім трансформуються у певні групи за подібністю цілей та прагнень. Зрештою з'являється дві або більше груп, які протистоять одна одній і мають різні погляди на вирішення певної ситуації.

Проаналізовано наявні часові обмеження, якими керуються суб'єкти в процесі лобіювання, разом з часовими обмеженнями країн-членів та інституцій ЄС, що живуть ними з огляду на впровадження певних політик чи інших процесів, за які

несуть відповідальність країни-члени чи Союз. Водночас встановлено, що суб'єкт лобістської діяльності є елементом, який має певні цілі та інтереси і намагається реалізувати свої прагнення найкращим для себе чином.

В роботі досліджено алгоритмізацію лобістської діяльності, що є характерною для здійснення лобістської діяльності в ЄС як на рівні країн-членів, так і на рівні інституцій ЄС. Водночас було розкрито сутність елементів лобістської діяльності в ЄС, включно із технікою, тактикою, планом, прогнозом та стратегією лобістської діяльності.

Автором встановлено, що чільне місце при здійсненні лобістської діяльності посідає ресурсозабезпеченість, що є головним засобом виживання для суб'єкта лобістської діяльності. Самі ресурси можуть бути чим завгодно, що вносить свій вклад у якість та ефективність впливу на політику ЄС.

Коло об'єктів лобістської діяльності в ЄС є доволі широким. Загалом, до об'єктів лобістської діяльності в ЄС прийнято відносити органи державної влади на національному рівні, інституції ЄС та будь-які інші повноважні органи в рамках ЄС. У той же час, об'єктами лобістської діяльності також можуть виступати відносини, які намагаються врегулювати суб'єкти лобістської діяльності шляхом здійснення свого впливу.

Водночас комплексний аналіз дозволив зробити висновок, що існує кілька шляхів розрізнення суб'єктів лобістської діяльності, а саме, відповідно до їх організаційної форми, природи їх інтересів та шляхом визначення, чи є вони комерційними чи некомерційними організаціями.

Дослідження стану наукової розробки проблеми будується на основі аналізу основоположних документів ЄС, законодавчих актів країн-членів ЄС, дослідницьких центрів та недержавних організацій, відповідної західної та вітчизняної наукової літератури.

Зокрема, в ході підготовки дослідження автором використовувалися такі офіційні документи як: основоположні документи Європейського Союзу починаючи з Єдиного Європейського Акту та Маастрихтського договору, закінчуючи Лісабонським договором, такі важливі матеріали та документи як Біла та Зелена книги ЄС, офіційні прес-релізи ЄС, робочі документи інституцій ЄС, законодавчі акти країн-членів ЄС разом із регламентами та правилами національних парламентів, матеріали та звіти ОЕСР, доповіді ООН. В роботі також використані розробки та матеріали Європейського громадянського руху, Трансперенсі Інтернешнл, Грінпіс, провідних лобістських компаній.

Авторський аналіз наукових доробок вітчизняних дослідників лобістської діяльності в ЄС дозволив умовно розподілити їх за 5 напрямками: дослідження, що здійснюють теоретичне осмислення поняття та сутності існування груп інтересів та лобістської діяльності (О. Єфименко, О. Лісничук, О. Демченко, С. Телешун, В. Сумська, В. Цвих); дослідження, що були здійснені на основі досвіду лобіювання на національному рівні, зокрема в країнах ЄС (С. Левенець, В. Марченко, М. Баришевська, Н. Гричина, Д. Базілевич, В. Нестерович, І. Сікора, В. Голишев, М. Розумний, В. Холод, Ю. Розенфельд); загальнотеоретичні питання процесу прийняття рішень на рівні інституцій в Європейському Союзі та можливості здійснення лобістської діяльності щодо відповідних інституцій (О. Шевченко, С.

Бикова, О. Войнич та О. Дягілева); механізми інформаційної взаємодії між суб'єктом та об'єктом лобістської діяльності (О. Голіченко, О. Демченко та Є. Тихомирова). Окремі аспекти механізмів функціонування Європейського Союзу, що частково пов'язані з лобістською діяльністю, були досліджені українськими науковцями (В. Копійка, Т. Шинкаренко, В. Манжола, І. Піляєв, О. Врадій, А. Сапсай, Б. Парахонський, М. Рижков, Н. Яковенко, В. Крушинський, І. Мінгазутдінов, Є. Макаренко, С. Маковський).

Серед концептуальних та прикладних праць зарубіжних науковців варто відзначити дослідження, що стосуються загальних проблем політичного представництва та лобіювання, історії розвитку представництва інтересів в ЄС, плюралістичної та неокорпоративістської специфіки сучасного лобіювання в ЄС (Д. Коен, Б. Керреманс, Д. Фінке, К. Бальц, В. Кей, Д. Трумен, Е. Шатшнайдер, Р. Даль, С. Майлз, Т. Лові, Ч. Ліндблом). Також на увагу заслуговують дослідження, які мали за мету проаналізувати практичні питання типології груп інтересів та суб'єктів лобістської діяльності, поряд з проблемами тактичного забезпечення при здійсненні впливу (Дж. Пауелл, Г. Алмонд, Г. Лімбрух, М. Дюверже та У. фон Алеман та М. Олсен). Варто відзначити велику кількість емпіричних досліджень лобістської діяльності в ЄС (Дж. Грінвуд та Дж. Гроте, С. Мейзі та Дж. Річардсон, Р. ван Шенделен, М. Аспінволл, П. Клейс та С. Гобін, Р. Педлер, А. Батт Філіп, С. Андерсон та К. Еліассен, К. Волл). Також предметом дослідження ставала європеїзація груп інтересів (Дж. Річардсон, Дж. Бейерс, Б. Коллер-Кох, Е. Гранде). Поряд з наведеними вище дослідження, варто згадати й дослідження, що спрямовані на вивчення способів отримання доступу до політичного процесу ЄС (П. Боуен) та мотивів використання політичних каналів (Р. Айзінг та С. Сурруджер).

У другому розділі – *«Лобістська діяльність на інституційному рівні в ЄС»* – автор дослідження зосереджує увагу на визначенні ступеня відкритості чи закритості інституцій та органів ЄС для суб'єктів лобістської діяльності. Велику увагу приділено аспектам функціональної, секторальної та ієрархічної фрагментації об'єктів здійснення лобістської діяльності в ЄС, а також взаємозв'язку національного рівня з рівнем інституцій ЄС у процесі лобіювання.

Проаналізовано взаємовідносини Єврокомісії та суб'єктів лобістської діяльності, що характеризуються відкритістю Єврокомісії до взаємовигідного інформаційного обміну з суб'єктами лобістської діяльності. Водночас досліджено участь суб'єктів лобістської діяльності в процесі прийняття рішень, що, в свою чергу, дає змогу Єврокомісії посилити свої позиції у міжінституційному процесі прийняття рішень.

У роботі доведено, що лобістська діяльність щодо Єврокомісії здійснюється відповідно до інституційних функцій Комісії. Так, основною метою більшості суб'єктів лобістської діяльності є здійснення впливу на законодавчий процес в ЄС. У роботі демонструється, що суб'єкти лобістської діяльності здійснюють вплив вже на початкових етапах розгляду певної законодавчої ініціативи, адже на них здійснювати вплив легше, ніж на завершальних. Велику увагу суб'єктів лобістської діяльності привертає покладена на ЄС функція розподілу бюджету, адже як зовнішні, так і внутрішні суб'єкти лобістської діяльності намагаються впливати на рішення щодо розподілу таких коштів з максимальним зиском для себе. Водночас

Єврокомісія здійснює нагляд за коректною імплементацією директив у законодавства держав країн-членів та має право звернення до Суду ЄС у випадку їх недотримання. Суб'єкти лобістської діяльності звертаються до Єврокомісії зі скаргами по відношенню до країн-членів ЄС, для того, щоб Єврокомісія вжила заходи щодо таких країн-членів або звернулася до Суду ЄС.

У дослідженні з'ясовано, що лобістська діяльність на етапі розгляду всередині Єврокомісії є доступнішою за лобіювання усієї колеґії комісарів перед самим прийняттям рішення. В той же час, всі генеральні директорати мають напрацьовані зв'язки та регулярні контакти з відповідною групою у Раді ЄС та відповідному комітеті Європарламенту. Встановлено, що таким же чином генеральні директорати мають напрацьовані зв'язки як з внутрішніми, так і з зовнішніми суб'єктами лобістської діяльності. Всі вони намагаються підтримувати гарні зв'язки з тими генеральними директоратами, які беруть участь у розробці того рішення, в якому зацікавлені суб'єкти.

Здійснено аналіз лобістської діяльності щодо Європарламенту, що характеризується відкритістю для суб'єктів лобіювання. Досліджено етапи прийняття рішень в Європарламенті з точки зору лобіювання, а також проаналізовано фактичний вплив його рішень, що часто виходить за межі його формальних повноважень. У роботі досліджена взаємодія політичних груп Європарламенту з суб'єктами лобістської діяльності та роль євродепутатів, комітетів, міжгрупових об'єднань, доповідачів у процесі здійснення лобістської діяльності як зовнішніми, так і внутрішніми суб'єктами лобістської діяльності.

У роботі також проаналізовано лобістську діяльність щодо Європарламенту, виходячи з його функцій, що, незважаючи на відсутність права законодавчої ініціативи, не заважає Європарламенту здійснювати представництво інтересів і перебувати в центрі уваги ЗМІ та суспільства, тим самим будучи привабливим для суб'єктів лобістської діяльності. В роботі з'ясовано, що в контексті лобіювання євродепутати є потужними гравцями, адже часто суб'єкти лобістської діяльності намагаються використовувати депутатів як засіб досягнення своєї мети. Взаємозв'язок національного рівня і наднаціонального простежується тут за рахунок того, що європарламентарі можуть бути одночасно й депутатами національних парламентів, що полегшує завдання суб'єктам лобістської діяльності з національного рівня та надає їм можливість винесення проблемних питань на рівень інституцій ЄС.

Проаналізовано лобістську діяльність щодо Єдиного економічного та соціального комітету (ЄЕСК), який є ще одним об'єктом для лобіювання на наднаціональному рівні в ЄС та сприяє виявленню інтересів інших суб'єктів, блокуванню або приєднанню один до одного суб'єктів лобістської діяльності.

Члени ЄЕСК мають можливість слідкувати за впливом на оновлення законодавства ЄС, що може застосовуватися безпосередньо до організацій, які вони представляють. Разом з тим, вони мають змогу висловлювати позицію своєї організації на рівні ЄС з метою надання інформації щодо дійсних потреб суспільства від імені суб'єктів лобістської діяльності. Структура ЄЕСК обумовлює існування груп, що здійснюють представництво працівників, працедавців та інших соціальних і економічних категорій. В роботі встановлено, що основна перевага

ЄЕСК з точки зору суб'єктів лобістської діяльності полягає у тому, що ЄЕСК вступає у процес прийняття рішень ще на ранніх стадіях та базується на позиції суспільних організацій. Також ЄЕСК є цікавим для суб'єктів лобістської діяльності, виходячи з того, що цей комітет має можливість самостійно визначати проблемні питання і за власною ініціативою надавати свої консультації та рекомендації інституціям ЄС.

Іншим об'єктом для здійснення лобістської діяльності є Європейський Суд, що є наднаціональною інституцією ЄС та одним зі стовпів інституціональної системи Союзу. Водночас прямий вплив на Європейський Суд є неможливим ні з боку внутрішніх, ні з боку зовнішніх суб'єктів лобістської діяльності. Звернення до Суду ЄС може стати вірним рішенням за відсутності можливості звернутися до інших інституцій ЄС. Також подібне звернення може стати у нагоді, якщо опонентами виступає велика кількість країн-членів або суб'єктів лобістської діяльності.

У роботі з'ясовано, що для зовнішніх суб'єктів лобістської діяльності можливе досягнення успіху у випадку використання стратегії «рішення, що є наслідком іншого рішення». За цих обставин суд, беручи до уваги попередньо прийняте рішення, може ухвалити рішення, що задовольняє інтереси суб'єкта лобістської діяльності. Також досліджено стратегію «одночасного впливу», що застосовується суб'єктами лобістської діяльності та призводить до об'єднання справ відповідно до їх змісту. З точки зору суб'єктів лобістської діяльності, одночасне подання багатьох заяв з приводу схожих справ може пришвидшити їх розгляд. Якщо суд визнає позов суб'єкта та приймає рішення на його користь, аналогічні рішення можуть прийматися на національному рівні.

Проаналізовано роль Суду ЄС у випадку застосування санкцій Європейського Союзу. Як відомо, санкції ЄС вводяться в рамках Союзу на основі рішення Ради Європейського Союзу. Імплементация санкцій відбувається як на рівні держав-членів ЄС, так і на рівні інституцій. Разом з тим, суб'єкти лобістської діяльності мають право оскаржити застосування санкцій щодо певних осіб або ж їхні імена можуть бути виключені зі списку шляхом лобіювання відповідних інституцій ЄС. Варто відзначити, що участь Суду ЄС у лобіюванні подібних рішень є частковою, адже, як правило, прийнято комбінувати залучення Суду ЄС зі здійсненням впливу на Раду ЄС та відповідні робочі групи і комітети, що займаються безпосередньою підготовкою санкцій та їх переглядом.

З метою дослідження ступеня відкритості чи закритості міжурядових інституцій ЄС, автором встановлено, що для здійснення лобістської діяльності щодо Європейської Ради (ЄР) та Ради Європейського Союзу (РЄС) необхідним є залучення національного рівня, в процесі якого відбувається агрегація інтересів поміж суб'єктами лобістської діяльності та відбувається зіткнення національних інтересів та інтересів рівня інституцій ЄС.

РЄС та ЄР не є єдиними та неподільними структурами. Порядок денний для кожної з рад готується спеціальною мережею підготовчих органів, які також складаються з представників усіх 28-и країн-учасниць. Сама ця мережа підготовчих органів може стати об'єктом здійснення лобістської діяльності, адже, як і у випадку з Єврокомісією та Європарламентом, впливати на рішення є значно легшим завданням, якщо брати участь у підготовці первинної позиції. За цих обставин

суб'єкти лобістської діяльності намагаються визначити ключових гравців та спрямувати свої зусилля саме на них.

Процес прийняття рішень в Радах регулюється не тільки спеціальними угодами та юридичними документами, але й певними неформальними правилами. В роботі встановлено, що в процесі прийняття рішень у учасників РЄС є два списки питань, що мають розглядатися. Перший список розглядається безпосередньо представниками країн, коли другий вже розглядався на нижчому рівні та приймається представниками країн без додаткових обговорень та належного розгляду. Наявність другого списку часто грає суб'єктам лобювання на руку, адже результати внутрішніх обговорень певних питань не виносяться на публіку, і вони можуть бути прийняті без додаткового розголосу.

Водночас у дослідженні встановлено, що більш відкритим для суб'єктів лобістської діяльності є Комітет постійних представників в ЄС. Функціонально Комітет постійних представників є відповідальним за підготовку зустрічей РЄС та грає вагомую роль, адже його учасники представляють країни-члени ЄС.

У роботі визначено, що Комітет постійних представників є зручним форумом для обговорення і представлення інформації суб'єктами лобістської діяльності. Мультинаціональність Комітету постійних представників дає змогу суб'єктам лобістської діяльності здійснювати лобювання міністрів декількох країн-членів учасниць одночасно. Так, якщо позиція суб'єкта лобістської діяльності підтримується декількома представниками в Комітеті постійних представників, то такий суб'єкт матиме кращі шанси на прийняття до уваги його пропозицій щодо рішення Ради ЄС.

З метою дослідження ступеня відкритості чи закритості для здійснення лобістської діяльності щодо Верховного представника з міжнародних справ та безпеки, автором проаналізовано можливості урядів країн-членів ініціювати відміну та оновлення рішень Спільної зовнішньої та безпекової політики, які створюють великий простір для здійснення лобістської діяльності.

У роботі з'ясовано, що можливість знайти прямий контакт з співробітниками Європейської служби зовнішніх справ, який очолюється Верховним представником з міжнародних справ та безпеки для суб'єктів лобістської діяльності є серйозним викликом, адже як правило склад робочих груп має відповідний рівень секретності "UESECRET", що відповідає рівню «може створити міжнародну напруженість», а документи таких груп розповсюджуються у закодованому вигляді системою «Солан» ("Solan").

Також було встановлено, що у випадку запровадження санкцій участь Верховного представника з міжнародних справ та безпеки в процесі підготовки умов, строків застосування та обрання заходів є вирішальною, адже робочі групи під його головуванням здійснюють підготовку рішень Ради ЄС щодо Спільної зовнішньої та безпекової політики. Суб'єкти лобістської діяльності намагаються впливати на перегляд рішень стосовно запровадження обмежувальних заходів, який відбувається на регулярній основі робочими групами за підтримки Європейської служби з зовнішніх справ, Європейської Комісії та Голів місій ЄС.

Верховний представник з міжнародних справ та безпеки та Європейська служба зовнішніх справ мають тісний взаємозв'язок із національним рівнем, адже

перебувають у тісній співпраці з країнами-членами ЄС. При запровадженні санкцій відповідальність за надання ідентифікаторів та причин застосування обмежувальних заходів здійснюється за поданням представників, що знаходяться у відповідних країнах.

У третьому розділі – «Лобістська діяльність на рівні країн-членів ЄС» – автор досліджує рівень інституціоналізації лобістської діяльності в країнах-членах ЄС, виходячи з сучасних тенденцій лобіювання в ЄС. Водночас автор досліджує практику здійснення лобістської діяльності на національному рівні в ЄС та приходиться до висновку про існування ряду особливостей притаманних лише цьому рівню в рамках Європейського Союзу, який підтверджує винятковість лобіювання в країнах-членах ЄС та надає змогу зацікавленим групам переходити з національного рівня на рівень інституцій ЄС.

У дослідженні встановлено, що лобіювання надає можливість багатьом групам інтересів представляти своє бачення повноважним органам та широкому загалу, а сам процес призводить до покращення якості прийняття рішень шляхом надання авторитетної експертної думки чи проведення відповідних експертиз.

Також було з'ясовано, що лобістська діяльність в межах Європейського Союзу на національному рівні є поширеним явищем, а суб'єкти лобістської діяльності намагаються завжди мати змогу впливати на рішення, що приймаються на національному рівні. Навіть у випадках, коли обов'язкове рішення було прийнято на рівні інституцій ЄС, роз'яснення на національному рівні може мати вирішальне значення та бути бажаною метою для суб'єктів лобістської діяльності. Водночас для такого лобіювання важливою є наявність норм та правил, що регулювали б лобіювання в кожній окремій країні-члені ЄС. Таким чином відбувається інституціоналізація лобіювання та формується певна уявна «арена» для здійснення легальної лобістської діяльності. Відсутність подібного регулювання не означає відсутність лобіювання, а, скоріше, встановлює його тіньове існування.

Для ґрунтовного дослідження лобістської діяльності у країнах-членах ЄС насамперед автором було здійснено комплексний аналіз сучасної нормативно-правової бази регулювання лобістської діяльності та визначено ступінь інституціоналізації лобістської діяльності у кожній окремій країні-члені ЄС. Це надало можливість зрозуміти які існують умови для здійснення лобістської діяльності в країнах-членах ЄС і що представляє з себе уявна «арена» для здійснення лобістської діяльності в країнах ЄС.

На національному рівні в ЄС кожна окрема країна класифікується за рівнем інституціоналізації у трьох основних категоріях: країни, де відбулася інституціоналізація лобістської діяльності, країни перехідного типу та країни, в яких існує лише тенденція до інституціоналізації.

У результаті дослідження з'ясовано, що в Австрії, Великій Британії, Литві, Словенії, Польщі існує законодавча база, яка посилює інституціоналізацію лобістської діяльності. Водночас в цих країнах існує й потяг до саморегуляції самими ж суб'єктами лобістської діяльності. З метою контролю суспільства за діяльністю таких суб'єктів функціонують відкриті реєстри лобістів, однак вони не завжди відображають реальний стан речей, адже інформація щодо внутрішніх та зовнішніх суб'єктів лобістської діяльності часто є неповною.

Водночас в роботі було здійснено аналіз таких країн як Німеччина, Бельгія, Франція, Нідерланди, Ірландія, Італія, Латвія, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина, відповідно до якого було виявлено, що у цих країнах-членах ЄС існує суспільний запит на інституціоналізацію лобістської діяльності або ж лобіювання є саморегульованим. У той же час відсутній публічний реєстр суб'єктів лобістської діяльності, не надається широка інформація щодо діяльності та суб'єктів лобіювання. Як правило у зазначених країнах мали місце спроби запровадження регулювання, хоча вони не досягли бажаної мети.

У ряді інших країн, а саме у Фінляндії, Іспанії, Греції, Португалії, Швеції, Данії, Хорватії, Люксембурзі, Естонії, Болгарії, Кіпрі, Мальті виявлено відсутність інституціоналізації лобістської діяльності. Водночас встановлено, що в цих країнах зазвичай немає реєстрації суб'єктів лобістської діяльності, або існує лише індивідуальна реєстрація в окремих випадках. У таких країнах деякі внутрішні та зовнішні суб'єкти лобістської діяльності можуть бути відомі широкому загалу, але інформація є обмеженою і рідко включає в себе звітність суб'єктів лобістської діяльності.

У розділі наголошується, що сама по собі лобістська діяльність на національному рівні є відмінною від лобістської діяльності на рівні інституцій в першу чергу в силу обмеженості в інституціональному плані поля діяльності суб'єктів лобістської діяльності. На найвищому рівні Союзу об'єктами лобістської діяльності часто слугують декілька інституцій одночасно, тоді коли для рівня країн-членів характерною є лобістська діяльність в більшості випадків лише щодо одного органу, законодавчого. Звичайно, лобістська діяльність щодо виконавчого органу та судового органу в процесах лобіювання має місце, але в досить обмеженому вигляді.

У роботі з'ясовано, що насамперед законодавчі органи постійно знаходяться у фокусі суспільно-політичного життя та є місцем перетину всіх існуючих інтересів суспільства, а лобістська діяльність є важливим атрибутом парламентського життя. Водночас запровадження певних рамок з метою регулювання лобістської діяльності дає змогу суспільству здійснювати контроль над діяльністю суб'єктів лобіювання. За такої ситуації особливістю лобістської діяльності на національному рівні є те, що об'єктом лобістської діяльності в першу чергу стають національні законодавства країн-членів ЄС та, відповідно, законодавчі органи країн-членів ЄС.

Водночас встановлено, що на національному рівні в ЄС виконавча влада в низці випадків також стає об'єктом для здійснення лобістської діяльності. При цьому варто враховувати, що найчастіше виконавча влада є підзвітною законодавчій, яку й формує виборець. Роль виконавчої влади може зводитися не тільки до виконання й підзвітності, а й інколи вона має особливі відносини з законодавчою, що дає їй можливість підштовхнути законодавчий орган до ініціації, внесення певних змін або взагалі відміни закону чи підзаконного акту.

У роботі з'ясовано, що судова гілка влади є найбільш обмеженою у можливостях лобіювання в країнах ЄС. Спричинено це тим, що суди не є місцем для дискусії, обговорення чи артикуляції інтересів. Не зважаючи на це, в судах постійно здійснюється інформаційний обмін серед суддів, захисників, обвинувачення, учасників процесу та присяжних і всі вони знаходяться під впливом ззовні, що

створює як для внутрішніх, так і для зовнішніх суб'єктів лобістської діяльності можливості для здійснення лобістської діяльності.

У дослідженні встановлено, що зовнішні суб'єкти лобістської діяльності намагаються здійснювати свій вплив через безпосередній контакт з політичними партіями на національному рівні. За таких умов для суб'єктів лобістської діяльності постає запитання, яка партія може артикулювати певний інтерес та втілити його в життя. Водночас з'ясовано, що політичні партії уникають існуючих обмежень на національному рівні щодо їх фінансування з боку зовнішніх суб'єктів лобістської діяльності.

У ході роботи було виявлено існування залежності форми лобістської діяльності від державного устрою країн-членів ЄС, адже в ЄС є країни-члени із сильно централізованою системою влади, що існують поряд із країнами-членами, де спостерігається децентралізація. Одночасно було встановлено, що для лобіювання на рівні країн-членів ЄС характерним є досягнення балансу між суб'єктами, що полягає в агрегації прагнень та інтересів суб'єктів і спільне їх втілення у життя.

У контексті взаємозв'язку рівня інституцій ЄС та рівня країн-членів ЄС, автором доведено, що національний рівень часто залучається в процес здійснення лобістської діяльності щодо інституцій ЄС.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження стало основою для вирішення важливого наукового питання, що полягає в дослідженні міжнародно-політичного аспекту здійснення лобістської діяльності на рівні країн-членів та на рівні інституцій в рамках Європейського Союзу та дозволило дійти таких висновків:

1. Здійснивши аналіз теоретичних поглядів на сутність лобістської діяльності в ЄС, можна зробити висновок, що лобістська діяльність в ЄС є активною, цільовою та усвідомленою взаємодією суб'єкта лобістської діяльності з об'єктом. Лобістській діяльності притаманна структурованість та чітке розмежування місця суб'єктів, об'єктів та інших елементів. Між усіма елементами виникає взаємозв'язок, а існування лобістської діяльності зумовлено метою суб'єкта. Водночас при лобіюванні суб'єкти різняться за ступенем впливу між собою. Різниця між ними зумовлена використанням таких елементів як техніка, тактика, план, прогноз, стратегія та ресурсозабезпеченість лобіювання. Технікою лобістської діяльності є сукупність технічних засобів, за допомогою яких суб'єкти лобістської діяльності в процесі здійснення впливу на повноважні органи забезпечують досягнення необхідного їм результату. В той же час, тактика включає в себе як техніку лобістської діяльності, так і шляхи її здійснення і є їх сукупністю. Не менш важливими елементами є план та прогноз лобістської діяльності. Перший спирається на прогноз майбутнього та є намаганням вплинути на його розвиток, а другий використовується для визначення засобів, прийомів та методів здійснення лобістської діяльності в певний момент часу. Стратегія лобістської діяльності включає в себе основні цілі та завдання, що визначають загальний напрям здійснення лобістської діяльності. Ресурсозабезпеченістю є матеріальні, фінансові, наукові, трудові, експертні, юридичні та інші витрати під час лобіювання. У той же

час ресурсозабезпеченість напряду залежить від професіоналізму суб'єктів лобістської діяльності, можливості здійснювати вплив на повноважні органи влади, цілей та завдань інших суб'єктів лобістської діяльності, важкості виконання конкретних завдань та цілей, що стоять перед суб'єктом лобістської діяльності.

2. Лобістська діяльність в Європейському Союзі передбачає взаємозалежність національного рівня із рівнем інституцій та органів ЄС. У випадку із Єврокомісією взаємозалежність проявляється у її зацікавленості підтримувати контакти із суб'єктами лобістської діяльності з національного рівня, адже ресурси, що отримуються від суб'єктів, дають змогу Комісії ефективніше виконувати свою інституційну роль. Для суб'єктів лобістської діяльності найголовнішим ресурсом є «доступ» до Єврокомісії, який вони отримують в обмін на експертні знання та визнання її ролі у процесі загальної життєдіяльності ЄС. У випадку з Європарламентом взаємозалежність спостерігається під час читань та голосувань в Європарламенті, що перебувають під контролем політичних груп, та представлені як на національному рівні, так і на рівні інституцій ЄС.

Як і Європарламент, який обирається шляхом прямого голосування на національному рівні, членів Єдиного економічного та соціального комітету так само висувують на рівні країн-членів ЄС. Таким чином забезпечується перехід інтересів з національного рівня на рівень органів ЄС. При здійсненні лобістської діяльності щодо РЄС та ЄР прослідковується взаємозалежність із національними урядами, що надає переваги суб'єктам лобістської діяльності з рівня-країн членів при лобіюванні цих інституцій. Взаємозалежність при ухваленні рішень щодо Спільної зовнішньої та безпекової політики проявляється у тому, що такі рішення ініціюються країнами-членами, які передають їх для детального оброблення на рівень інституцій, а саме до Європейської служби зовнішніх справ, яка здійснює підготовку до ухвалення рішення Радою Європейського Союзу. Оскільки остання складається із представників урядів країн-членів ЄС, це визначає необхідність здійснення лобістської діяльності як на рівні інституцій ЄС, так і на рівні країн-членів, тим самим підтверджуючи взаємозалежність обох рівнів.

3. Відкритість для лобіювання притаманна Європарламенту, Єврокомісії та Єдиному економічному та соціальному комітету. Так, Європарламент є відкритим для здійснення впливу ще на ранніх стадіях розгляду питань, а саме під час визначення доповідача, а його фактичний вплив виходить за межі його формальних повноважень. Важливою є й наявність функціональної, секторальної та ієрархічної фрагментації, що використовується суб'єктами лобістської діяльності. Не останню роль грають читання та голосування на пленарних засіданнях, що часто стають важливими при здійсненні лобістської діяльності як внутрішніми, так і зовнішніми суб'єктами. Відкритість Єврокомісії визначається потребою у великій кількості експертної та іншої інформації. Сама ж Єврокомісія зацікавлена у підтримці відносин з суб'єктами лобістської діяльності, адже отримані від них ресурси дають їй змогу ефективніше виконувати свою інституційну роль. Єдиний економічний та соціальний комітет є одним з найбільш відкритих органів ЄС для суб'єктів лобістської діяльності, адже має можливість вступати у процес прийняття рішень на ранніх етапах. ЄЕСК також може надавати технічну підтримку та ініціювати висловлення власної експертної думки з будь-яких питань. Серед інших переваг для

суб'єктів є те, що експертна оцінка ЄЕСК з можливими наслідками та шляхами вирішення певної проблеми обов'язкова для розгляду відповідними інституціями.

Закритими для здійснення лобістської діяльності є Європейська служба зовнішніх справ, Суд ЄС, Європейська Рада та Рада ЄС, хоча це не означає, що їх лобіювати неможливо. Лобіювання Європейської Ради та Ради ЄС можливе шляхом впливу на різних рівнях та різними шляхами на самому початку розгляду певного питання обома Радами, адже, якщо Радами попередньо прийнятий проект певного рішення, його вже досить важко змінити. Водночас закритість Європейської Ради для суб'єктів підсилює привабливість відкритого до лобіювання Комітету постійних представників. Останній є зручним форумом для обговорення і представлення інформації суб'єктами лобістської діяльності його співробітникам, що мають тісні взаємини з відповідними міністрами чи високопосадовцями країн ЄС. Незважаючи на те, що Європейська служба зовнішніх справ надає змогу суб'єктові прийняття рішення надати свою позицію, цей орган є одним з найбільш закритих для здійснення лобістської діяльності в ЄС. Це зумовлено закритістю внутрішніх підрозділів ЄСЗС та встановленим рівнем секретності при здійсненні їх безпосередніх функцій. За таких умов об'єктом для здійснення лобістської діяльності стає Верховний представник з міжнародних справ та безпеки ЄС разом з Радою ЄС, яка ухвалює рішення, що розробляються підрозділами ЄСЗС. Суд ЄС є також закритим для суб'єктів лобістської діяльності, хоча й існують певні можливості для здійснення впливу, зокрема, за допомогою подачі виправдальних позовів, що успішно використовується суб'єктами лобістської діяльності в залежності від юридичного обґрунтування. Рішення суду в ЄС є потужним інструментом в рамках Європейського Союзу та часто використовується як внутрішніми, так і зовнішніми суб'єктами лобістської діяльності.

4. У всіх країн-членах Європейського Союзу існує тенденція до інституціоналізації лобістської діяльності, хоча вони й різняться за рівнем інституціоналізації лобіювання. Серед країн-членів ЄС за рівнем інституціоналізації лобістської діяльності насамперед виділяються Австрія, Велика Британія, Литва, Словенія, Польща, в яких лобістська діяльність є інституціоналізованою найбільшою мірою, відіграє помітну роль в системі прийняття рішень, та існують інструменти забезпечення прозорості функціонування суб'єктів.

В іншій групі країн, до якої належать Німеччина, Бельгія, Франція, Нідерланди, Ірландія, Італія, Латвія, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина, інституціоналізація лобістської діяльності знаходиться на перехідному етапі. В цих країнах участь суб'єктів лобістської діяльності в процесі прийняття рішень є визнаним явищем, що зумовлює спроби врегулювати лобістську діяльність оптимальним чином та здійснювати контроль за транспарентністю лобіювання. Водночас, в цих країнах, як правило, відсутнє законодавче регулювання, але наявні спроби саморегуляції та ініціативи щодо прийняття відповідних законів.

До групи країн, де існує лише тенденція до інституціоналізації лобістської діяльності належать Фінляндія, Іспанія, Греція, Португалія, Швеція, Данія, Хорватія, Люксембург, Естонія, Болгарія, Кіпр, Мальта. В цих країнах інституціоналізація лобістської діяльності знаходиться на початковому етапі становлення, відсутнє

законодавче регулювання лобістської діяльності та не спостерігається потяг до саморегуляції суб'єктів лобістської діяльності.

5. Лобістська діяльність на рівні країн-членів ЄС має ряд особливостей, які є визначальними при здійсненні лобістської діяльності в ЄС у цілому. Так, об'єктом лобістської діяльності на національному рівні в першу чергу є законодавчі органи країн-членів ЄС, щодо яких здійснюється вплив як внутрішніми суб'єктами лобіювання, так і зовнішніми, включно із третіми країнами. Водночас простежується залежність форми лобістської діяльності від державного устрою країн-членів ЄС, адже в ЄС є країни-члени із сильно централізованою системою влади, що існують поряд із країнами-членами, де спостерігається сильна децентралізація.

Іншою особливістю при здійсненні лобістської діяльності в країнах-членах ЄС є те, що політичні партії в багатьох випадках не дотримуються обмежень щодо свого фінансування при лобіюванні їх третіми країнами. За цієї ситуації з'являються широкі можливості у суб'єктів лобістської діяльності з третіх країн, які не є обмеженими у фінансових ресурсах та мають змогу використовувати політичні партії у своїх інтересах при лобіюванні необхідних їм рішень.

Для лобіювання на рівні країн-членів ЄС характерним є досягнення балансу між суб'єктами, що полягає в агрегації інтересів суб'єктів і спільне їх втілення у життя. Іншою особливістю є те, що національний рівень часто залучається в процес здійснення лобістської діяльності щодо інституцій ЄС. Таким чином, рівень країн-членів та рівень інституцій ЄС тісно пов'язані в процесі лобіювання в ЄС. Також до особливостей лобіювання на національному рівні варто віднести залучення ЗМІ до цього процесу. Інформаційний супровід лобіювання сприяє маніпуляціям з громадською думкою, що може мати місце навіть у розвинутих демократіях ЄС.

6. Україна може ефективно впливати на рішення ЄС, які мають вагоме значення для нашої держави за умови консолідації позиції зацікавлених суб'єктів лобістської діяльності в самій Україні. Задля здійснення ефективного впливу на прийняття зовнішньополітичних рішень ЄС українські суб'єкти лобістської діяльності повинні здійснювати вплив не лише на інституції, що беруть участь у розробці та прийнятті рішень, але й на інституції та органи ЄС, які опосередковано відносяться до процесу прийняття рішень та залучати до процесу суб'єктів лобістської діяльності з країн-членів ЄС. Водночас ефективний вплив українських суб'єктів лобістської діяльності на прийняття рішень на національному рівні потребує врахування всіх вищезгаданих особливостей здійснення лобістської діяльності на рівні країн-членів та врахування взаємозалежності національного рівні та рівня інституцій ЄС. Лобіювання зовнішньополітичних рішень ЄС Україною у довгостроковій перспективі може бути ефективним тільки за наявності фактологічного та нормативно-правового підґрунтя, а не їх імітації з метою задоволення лише короткострокових цілей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

у наукових фахових виданнях України:

1. Сокур С. Інституціональні зміни в ЄС після прийняття Лісабонського договору / С.П. Сокур // Віче. - 2010. - № 12. - С. 23-24.

2. Сокур С.П. Здійснення лобістської діяльності щодо Європарламенту з огляду на особливості його функціонування в політичній системі ЄС / С.П. Сокур // Вісник НТУУ «КПІ». Серія Політологія. Соціологія. Право. К.: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2013. – Вип. 4. - С. 30-34.

3. Сокур С.П. Єврокомісія та лобістська діяльність в ЄС / С.П. Сокур // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Частина I. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2014. – Вип. 118. - С. 90-99.

4. Сокур С.П. Здійснення лобістської діяльності щодо Європейської Ради та Ради Європейського Союзу з огляду на особливості їх функціонування в політичній системі ЄС / С.П. Сокур // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. - К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 84(5) - С. 538-542.

5. Сокур С.П. Лобістська діяльність щодо Суду ЄС / С.П. Сокур // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. - К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 95(4) - С. 439-443.

в іноземних виданнях:

6. Sokur S.P. Specifics of lobbying activity at the national level in the European Union / S.P. Sokur // European Applied Sciences. Stuttgart: ORT Publishing, 2014. - No. 5 (May). – P.73-74.

опубліковані матеріали апробаційного характеру:

7. Sokur S.P., Transformation of organized interests groups into lobbying actors in the EU / S.P. Sokur // 10th International Scientific Conference “European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches”, 05.06.2014, Stuttgart, Germany. – p. 39-43.

8. Сокур С.П. Вплив недержавних акторів на поглиблення інтеграційних процесів в ЄС на прикладі Республіки Польщі / С. П. Сокур // Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна - 2010», 25 березня 2010 року // Актуальні проблеми міжнародних відносин. К.: ІМВ, 2010. – Вип. 90 Ч. I. с. 132-134.

АНОТАЦІЯ

Сокур С.П. Лобістська діяльність в ЄС. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2015.

Дисертаційна робота присвячена розгляду комплексу питань, що пов'язані з лобістською діяльністю на рівні країн-членів ЄС та на рівні інституцій ЄС. В роботі досліджуються концептуально-теоретичні основи лобіювання в рамках ЄС та функціональні особливості інституцій та дорадчих органів ЄС, що сприяють розгортанню практики лобіювання в ЄС.

Встановлюється рівень інституціоналізації лобістської діяльності в усіх країнах-членах ЄС, відповідно до якого країни-члени ЄС розподіляються на країни, де лобістська діяльність є інституціоналізованою, на країни із перехідним рівнем інституціоналізації та на країни, де існує лише тенденція до інституціоналізації.

В контексті прикладного розгляду лобістської діяльності, в дослідженні окреслюється ряд особливостей, притаманних лише цьому рівню в рамках ЄС, а також проведено аналіз лобіювання суб'єктами щодо наднаціональних та міжурядових інституцій ЄС згідно повноважень, організаційної структури та особливостей їх функціонування. Також, на основі вивчення європейського досвіду встановлено можливий механізм лобіювання Україною як на рівні інституцій ЄС, так і на рівні країн-членів ЄС в частині прийняття зовнішньополітичних рішень інституціями ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, лобіювання, інституційна система ЄС, країни-члени ЄС, інституціоналізація лобіювання, міжурядові інституції, наднаціональні інституції.

АННОТАЦІЯ

Сокур С.П. Лоббистская деятельность в ЕС. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2015.

Диссертационная работа посвящена комплексу вопросов, которые связаны с лоббистской деятельностью на уровне стран-членов ЕС и на уровне институций ЕС. В работе исследуются концептуально-теоретические основы лоббирования в рамках ЕС и функциональные особенности институций и консультативных органов ЕС, которые способствуют практике лоббирования в ЕС.

Устанавливается уровень институционализации лоббистской деятельности во всех странах-членах ЕС, согласно которому страны-члены ЕС разделяются на страны, где лоббистская деятельность является институционализированной, на страны с переходным уровнем институционализации и на страны, где существует лишь тенденция к институционализации.

В контексте прикладного рассмотрения лоббистской деятельности, в исследовании демонстрируется ряд особенностей, которые проявляются только на этом уровне в рамках ЕС, а также приведён анализ лоббирования субъектами в отношении наднациональных и межгосударственных институций ЕС. На основании изучения европейского опыта установлен возможный механизм лоббирования Украиной как на уровне институций, так и на уровне стран-членов ЕС в части принятия внешнеполитических решений институциями ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, лоббирование, институциональная система ЕС, страны-члены ЕС, институционализация лоббирования, межгосударственные институции, наднациональные институции.

ANNOTATION

Stanislav P. Sokur. Lobbying in the European Union

Thesis for the Ph.D. Degree in Political Science, Specialty 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. – Kyiv National Taras Shevchenko University Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the complex of issues related to lobbying activities on the level of EU member states and on the level of EU institutions. The author analyzes

conceptual and theoretical grounds of lobbying in the EU and defines essential elements of lobbying, such as technics, tactics, plan, forecast, strategy and resource supply for lobbying in the EU.

The paper shows that the functional characteristics of institutions and consultancy bodies of the EU encourages international political lobbying in the EU and promotes lobbying by the international political actors. The above results into institutionalization of the lobbying in the European Union.

The thesis investigates interdependence of national and institutional level of the EU in the context of lobbying. Therefore, the European Commission is interested in maintenance of relations with lobbying actors, since the received resources give an opportunity to exercise more effectively its institutional role. At the same time, providing information to the European Commission gives a chance to influence the decision-making process by the lobbyists. The European Parliament is under control of political groups, which are mostly represented on the national level and consequently could participate in decision-making process on the EU level and vice-versa.

It is proved that in case of European Economic and Social committee, the interdependence could be identified on the basis of committee's structure and composition. Furthermore, the European Council and the Council of the European Union have a deep interdependence with national level of the EU, which results in privileged situation for the national lobbyists. In its turn, the European External Action Service is composed from representatives of EU member countries and is influenced by the internal and external lobbying actors.

The paper also examines the lobbying towards supranational and intergovernmental institutions of the EU on the basis of the authority, organizational structure and their functioning. The above enables setting the level of the openness of institutions and bodies of the EU towards internal or external lobbying actors.

The level of institutionalization of lobbying in all EU member states is also a subject of this research. Thus, the EU member states are divided into three groups according to the appropriate institutionalization level. It was ascertained that the countries with institutionalized lobbying are Austria, United Kingdom, Lithuania, Slovenia, Poland. At the same time, Germany, Belgium, France, the Netherlands, Ireland, Italy, Latvia, Romania, Hungary, Czech Republic and Slovakia belongs to the group of countries with transition level of lobbying institutionalization. The third group of countries with only existing tendency towards institutionalization of lobbying consist of Finland, Spain, Greece, Portugal, Sweden, Denmark, Croatia, Luxembourg, Estonia, Bulgaria, Cyprus and Malta.

Based on the analysis of lobbying experience in the EU, a possible mechanism of lobbying by Ukrainian lobbying actors on the level of the institutions and on the level of EU member states was determined in light of present decision-making process in the EU.

Key words: the European Union, lobbying, institutional system, EU member countries, institutionalization of lobbying, intergovernmental institutions, supranational institutions.